

Потюк Ірина Євгенівна
кандидат педагогічних наук,
асистент кафедри англійської філології,

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛІ КОМПЕТЕНТНОГО СТУДЕНТА У ЗМІСТІ СУЧАСНОЇ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Статтю присвячено проблемі формування ефективної моделі компетентного студента із застосуванням основних груп стратегій навчання: метакогнітивних, когнітивних та соціально-афективних. Автором досліджено особливості професійної підготовки майбутнього фахівця у контексті стратегічного вивчення іноземної мови, проаналізовано сучасну модель компетентного студента, виокремлено та обґрунтовано загальні характеристики, які притаманні суб'єктам навчання.

Ключові слова: компетентний студент, модель компетентного студента, іноземна комунікативна компетентність, стратегічна компетентність, стратегії навчання, професійна підготовка фахівця.

Вступ. Зростаюча потреба у спілкуванні та співпраці між різними країнами світу, сучасний розвиток крос-культурної взаємодії та міжнародної кооперації порушує питання орієнтації навчального процесу на активну самостійну роботу студентів, забезпечення умов для їхньої самоосвіти та саморозвитку, створення належного освітнього середовища для формування особистісної активності у навчанні та, як результат, здійснення ефективної професійної діяльності іноземною мовою (ІМ).

Відповідно, одним із важливих напрямків розвитку здатності суб'єкта освітнього процесу самостійно здійснювати свою навчальну діяльність з оволодіння ІМ є формування у нього оптимальних компетентностей, що, своєю чергою, забезпечить можливість підвищити рівень його іноземної комунікативної компетентності у контексті стратегічного вивчення ІМ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням виокремлення стратегічної компетентності (навчально-стратегічної, за С. Ніколаєвою [1, с. 443]) як напрямку дослідження займалися освітяни М. Кенейл і М. Свейн, які вивчали проблеми викладання й оволодіння ІМ, що засвідчило важливість свідомого ставлення до навчального процесу і навчальних дій. Як вважали автори, суть стратегічної компетентності «полягає у досконалому володінні стратегіями вербального та невербального спілкування для підвищення ефективності цього процесу чи уникнення зриву у ньому, викликаного наявними умовами ситуації спілкування, що його обмежують, або недосконалою комунікативною компетентністю» [2, с. 30].

Перші ж характеристики успішних/компетентних студентів (Good or Expert Language Learner, GLL) в основному були здійснені у контексті формування стратегічної компетентності та зосереджувалися на знаннях, зокрема, на використанні когнітивних та соціально-афективних стратегій, а також загальних знань студентів. Так, на початку 1970-х, дослідники (Дж. Рубін, Г. Штерн, М. Фройліх) виокремили та охарактеризували поняття «успішний/компетентний учень», який вивчає мову (GLL). Фундаментальні основи, закладені науковцями, подальшого розвитку й конкретизації набули у працях М. Веше, Л. Вонг-Фільмор, К. Гозенфельд, Е. Терон, і стали підґрунтям

для створення концепції самоуправління студента/учня (Е. Апок, Е. Кохен, Дж. Рубін,) та розширення розуміння пізнавальних процесів успішних студентів (З. Ган, Е. Макаро, Дж. О'Меллі, Р. Оксфорд, Б. Харлі, А. Шамо).

Метою статті є обґрунтувати основні аспекти моделі компетентного студента в сучасній системі освіти та охарактеризувати його особливості у змісті професійної підготовки майбутнього фахівця.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких завдань:

- 1) обґрунтувати теоретичні засади застосування стратегій компетентними студентами для інтенсифікації навчального процесу;
- 2) проаналізувати й уточнити особливості сучасної моделі компетентного студента;
- 3) виокремити основні характеристики, які притаманні здібним студентам.

Виклад основного матеріалу. Концепція компетентного, або ж здібного, студента передбачає використання особистісних стратегій для ефективного вивчення ІМ, які суб'єкт навчання свідомо застосовує з ціллю розширити власну іноземну компетентність.

Розрізняють три основні типи стратегій, які застосовують компетентні студенти: когнітивні, соціально-афективні і метакогнітивні. Сьогодні визначення когнітивних стратегій не є однозначними – «способи або методи, які спрощують навчальні завдання» [3, с. 25] або «дії чи операції, які використовуються у процесі навчання або вирішення проблеми і вимагають безпосереднього аналізу, перетворення, або синтезу навчальних матеріалів» [4, с. 23], – але зводяться до того, що вони є свідомими способами організації освітнього процесу. Соціально-афективні стратегії допомагають контролювати свої емоції (афективні) і залучають до активної участі у парних та групових видах діяльності, що, своєю чергою, сприяє спілкуванню (соціальні), тобто вони передбачають навчання через взаємодію та обмін інформацією. За допомогою метакогнітивних стратегій суб'єкт навчання планує, організовує й контролює власну освітню діяльність, аналізує досягнення.

Компетентні студенти можуть використовувати одні й ті ж стратегії, проте дослідження показують, що результативність навчання залежить від їхнього усвідомленого застосування як комплексного явища

[3, с.32], адже відомо, що стратегії є найбільш ефективними, якщо їх вдало поєднувати, таким чином успіх залежить не від використання однієї стратегії, а від їх доцільної організації та поєднання [5, с.773].

Сучасна модель компетентного студента – самоуправління студента – (Learner Self-Management, LSM) є інтерактивною, тобто вона передбачає постійну взаємодію між механізмом контролю суб'єкта навчання виконання завдання (метакогнітивними

стратегіями, які відносяться до процесу регулювання та сприяють в плануванні, контролі та оцінюванні навчання) та його знаннями і переконаннями, щоб досягнути навчальних цілей в умовах, що динамічно змінюються.

Самоуправління студента включає наступні етапи виконання завдання: планування, спостереження (моніторинг), оцінювання, вирішення проблеми і застосування (реалізація) [6, с.37] (рисунок 1).



Рисунок 1. Етапи виконання завдання (самоуправління студента).

Плануючи виконання певного завдання студенти повинні: 1) поставити перед собою реалістичні цілі в межах конкретних термінів (компетентні студенти можуть коригувати свої цілі відповідно до визначеного часу, їхніх знань (мови, предмета) та розуміння того, на чому їм потрібно зосередити увагу в подальшому); 2) визначити критерії для оцінювання результативності, щоб бачити відповідність поставленої цілі досягнутому; 3) проаналізувати завдання, щоб мати змогу розробити послідовність дій для його опрацювання; 4) встановити реальні терміни виконання, що допоможе оцінити чи переоцінити розуміння вимог завдання та збагнути, наскільки реалістичними були цілі.

За допомогою моніторингу суб'єкти навчання виділяють труднощі, які у них могли б виникнути при виконанні завдання: недостатня сконцентрованість уваги, емоційна нестійкість, проблеми у розумінні інструкції завдання, можливість неефективного застосування необхідної стратегії.

Оцінюючи результат виконання завдання, студенти визначають, чи досягнули вони поставлених цілей [6, с.38-40], моделюючи, таким чином, власну траєкторію навчання й підвищуючи особистісну активність та самореалізацію у ній.

Проте, як тільки компетентні студенти визначили, що не досягнули мети (виконання завдання не є успішним), вони починають аналізувати можливі причини невдачі та усувають їх (студенти ретельно перевіряють процес реалізації завдання, повторно розглядаючи такі етапи як моніторинг, оцінювання та планування (тобто критерії, терміни виконання, цілі), щоб виконати поставлене завдання) [6, с. 40-41].

Аналіз літературних джерел і наш практичний досвід уможливають зробити узагальнення, що стратегії навчання у вивченні ІМ є саморегулятивними засобами, які визначають досягнення і розвиток

комуникативних здібностей. Однак суб'єкти навчання не завжди усвідомлюють ефективність і доцільність свідомого застосування стратегій в освітньому процесі, що мінімізує його високу результативність.

Розуміння змісту моделі компетентного студента також поєднує його знання та переконання щодо суті навчання, завдання, самопізнання, можливості застосування загальних знань та стратегій (рисунок 2).

Розуміти суть завдання – дуже важливо, оскільки студенти повинні усвідомлювати: 1) цілі завдання, 2) його вимоги та 3) спосіб виконання.

Самопізнання (особистісні переконання) має вирішальне значення для студентів, які формують власну манеру навчання, яка відповідає ситуації або персональним потребам в освітньому процесі, та навчаються визначати особисті переваги щодо стилів навчання й мотивації, що дозволяє ефективно використовувати свій потенціал у процесі навчання.

Важливим є розуміння відповідальності у навчанні. Так, студенти, які вважають, що за результат відповідає викладач, можуть бути досить пасивними і неспроможними контролювати власне навчання; або які переконані, що помилки перешкоджають вивченню ІМ, можуть бути не активними у навчанні.

Компетентні студенти ефективно використовують загальні знання, щоб визначити свої цілі й доцільність застосування стратегій; спостерігати за прогресом навчання та оцінювати його ефективність. Виділяють такі види знань: загальні, культурологічні, лінгвістичні, контекстуальні, текстові і суспільні. Ми переконані, що поєднання кількох стратегій (метакогнітивних, когнітивних чи соціально-афективних) не бути результативними, якщо це не буде підкріплено достатніми знаннями. Також модель компетентного студента передбачає виконання додаткових та опрацювання складніших за структурою завдань у рамках дисципліни, що вивчається.

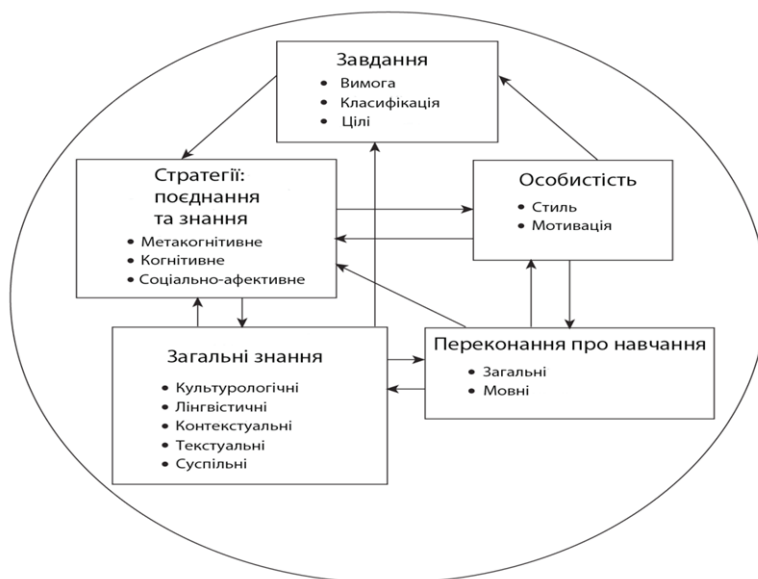


Рисунок 2. Компоненти (знання та переконання), необхідні для ефективного досягнення цілі.

Дослідники вважають, що активність студентів є незмінною в усіх галузях знань і посилює незалежність і автономність навчального процесу, а також уможливує застосування стратегічних знань і в подальшій професійній діяльності. Хоча використання стратегій може відрізнятися індивідуально, за віковими властивостями, гендерними аспектами, стилем навчання, типом особистості та особливостями культури, науковці виділяють ряд загальних характеристик, які притаманні здібним студентам і стверджують, що вони:

1) мають відповідні, сприятливі переконання про себе як суб'єктів навчання і власне процес навчання, добре розвинені когнітивні та соціально-афективні стратегії, достеменні знання про характер завдань і достатні загальні знання;

2) свідомо можуть оцінити вимоги певного завдання, визначити і застосувати відповідні стратегії навчання, пояснити успіхи і невдачі та бути відповідальними у навчанні;

3) опираються на свої власні знання і переконання, для того щоб організувати використання оптимальних методів, тактик та стратегій;

4) є гнучкими у використанні своїх знань, переконань, мотивації і когнітивних процесів;

5) є адаптивними, тобто можуть виконати ряд завдань, ефективно виявити проблему і знайти альтернативні рішення [6, с. 47], тобто вони є швидкими у вирішенні завдання, допускаючи при цьому незначні помилки;

6) виконують завдання на більш глибокому рівні, а не поверхнево;

7) якісно та ґрунтовно аналізують завдання (проблему): компетентні студенти намагаються зрозуміти та обміркувати, тоді як менш здібні негайно приступають до його виконання;

8) мають більш розвинені навички самоконтролю та самопізнання: швидше усвідомлюють допущені помилки та правильність їх виправлення [7, с.17-20];

9) використовують стратегії у поєднанні (когнітивні, метакогнітивні, соціально-афективні) для підвищення розуміння завдання та управління власною поведінкою й емоціями;

10) здійснюють ефективний контроль змін, пов'язаних з процесом навчання, отриманою інформацією і навколишнім середовищем;

11) володіють комплексними знаннями про організацію мовної системи як рідної, так і ІМ [6, с.77].

Таким чином, студенти, які успішно вивчають ІМ, характеризуються результативним використанням стратегій та можливістю їх удосконалення при підвищенні рівня комунікативної компетентності, адже доцільність використання стратегій змінюється відповідно до професійного росту студентів (вони, як правило, використовують стратегії, які відповідають етапу навчання, на якому вони знаходяться, їх віку, стилю навчання та меті вивчення ІМ).

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**: стратегії навчання є одними з основних чинників, які показують як саме і наскільки ефективно компетентні студенти вивчають ІМ, а відтак формують у них уміння вирішення конкретних навчальних завдань чи проблем та особистісну позицію у виборі найефективнішої траєкторії у навчанні, що на сучасному етапі розвитку освіти є фундаментальним чинником у підготовці висококваліфікованих фахівців.

Тим не менше, проблема компетентності студентів у вивченні ІМ ще не є достатньо досліджена, тому ми не претендуємо на вичерпність складових характеристик моделі компетентного студента. Зокрема, необхідна більш детальна інформація про взаємодію механізму контролю суб'єкта навчання (виконання завдання) та його знаннями і переконаннями. Також необхідно більш ґрунтовно дослідити залучення стратегій у навчальний процес. Було б корисно знати як на поєднання виокремлених у дослідженні стратегій може впливати соціум.

Список використаної літератури

1. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. [та ін.]; за заг. ред. С.Ю.Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
2. Canale M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing / M.Canale, M.Swain // Applied Linguistics. – 1980. – Vol. 1. – P.1-47
3. Chamot A.U. The Role of Learning Strategies in Second Language Acquisition / A.U.Chamot // M.P.Breen (ed.), Learner Contributions to Language Learning: New directions in research. – London: Longman, 2001. – P.25-43
4. Rubin J. Learner Strategies: Theoretical Assumptions, Research History and Typology / J.Rubin // A.Wenden and J.Rubin (eds). Learner Strategies in Language Learning. – London: Prentice Hall International, 1987. – P.15-30
5. Chamot A.U. Comments on Janie Rees Miller's. A Critical Appraisal of Learner Training: Theoretical Bases and Teaching Implications / A.U.Chamot, J.Rubin // TESOL Quarterly. – 28(4) – 1994. – P.771-776.
6. Johnson K. Expertise in Second Language Learning and Teaching / K.Johnson. – Great Britain: Antony Rowe Ltd : Chippenham and Eastbourne, 2005. – 258 p.
7. Glaser R. Overview. The Nature of Expertise / M.T.Chi, R.Glaser, M.J.Farr. – Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1988. – P.15-28.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2016 р.

Потюк Ірина

кандидат педагогических наук,
ассистент кафедры английской филологии,

Тернопольский национальный педагогический университет имени В.Гнатюка, Тернополь, Украина

ОСОБЕННОСТИ МОДЕЛИ КОМПЕТЕНТНОГО СТУДЕНТА В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Статья посвящена проблеме формирования эффективной модели компетентного студента с применением основных групп стратегий обучения: метакогнитивных, когнитивных и социально-аффективных. Автором исследованы особенности профессиональной подготовки будущего специалиста в контексте стратегического изучения иностранного языка, проанализировано современную модель компетентного студента, выделено и обосновано общие характеристики, присущие субъектам учебы.

Ключевые слова: компетентный студент, модель компетентного студента, иноязычная коммуникативная компетентность, стратегическая компетентность, стратегии обучения, профессиональная подготовка специалиста.

Potiuk Iryna

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Assistant Professor,
English Philology Department,

Ternopil National Pedagogical University named after V. Hnatiuk, Ternopil, Ukraine

THE MAIN PECULIARITIES OF A MODEL OF A GOOD LANGUAGE LEARNER IN THE CONTEXT OF PROFESSIONALLY DIRECTED EXPERTS' TRAINING

The article is devoted to a current model of the learning processes of successful language learners in the context of using learning strategies: metacognitive, cognitive and social-affective learning strategies. As a result of thorough analysis of special pedagogic and linguistic literature, the concepts of a good language learner and a model of a good language learner in the context of professional training of future experts have been revealed; the nomenclature of learning strategies for effective foreign language acquisition (metacognitive, cognitive and social-affective learning strategies) has been outlined; some of the main characteristics of expert learners have been described (well-developed procedures; depth of knowledge and facilitating beliefs; productive interaction between procedures and knowledge; flexibility; adaptiveness; contextualized knowledge); some current issues that need to be researched to extend the understanding of the model of the GLL have been sketched.

Key words: a good language learner, a model of a good language learner, foreign language communicative competence, strategic competence, learning strategies, professionally directed expert's training.